

Tekenen in de Tijd 154

3-9 juli 2022

1 juli werd Ketikoti gevierd, het einde van de slavernij. Erik Borgman was deel van een discussie over de omgang met vermeende sporen van rassenonderdrukking. Hij pleit tegen het verwijderen ervan en voor het uithouden van pijn en schaamte. Met het oog op de noodzakelijke bekering.

Afgelopen zaterdag, 1 juli, was het Ketikoti, de dag dat in het Koninkrijk der Nederlanden de afschaffing van de slavernij van 1863 wordt herdacht. In Tilburg werd die dag een nieuw slavernijmonument onthuld. Met twee opengebogen schakels van een ketting verbeeldt het monument de gebroken slavenketenen. Op een naar voren stekende schakel zit een realistisch vormgegeven jong meisje, met een rechte rug en schouders. Ogen gesloten, hand op de schakel, in een moment van bezinning. Het meisje verbeeldt een hoopvolle toekomst. Het Nationaal Monument Slavernijverleden dat sinds 2002 in het Oosterpark in Amsterdam staat – en waarvan hier een afbeelding te vinden is:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/56/Slavernij_monument_oosterpark.jpg – heeft een vergelijkbare symboliek. Daar is het verleden verbeeld in een geketende slavengroep en het heden in een tot slaaf gemaakte die vrijkomt. Ook dit nationaal monument verwijst uiteindelijk naar de toekomst en wil het geloof uitdrukken dat we ooit helemaal vrij zullen komen van rassenonderdrukking en -discriminatie.

Ik vind dat beide monumenten te snel gaan. Ze hebben aanvullingen nodig die de aandacht vestigen op de wijze waarop de Nederlandse geschiedenis verbonden was en is met slavernij en slavenhandel. Dit verleden werkt nog altijd door. In onze rijkdom en in onze positie in de wereld, maar evenzeer in het beeld dat wij hebben van zwarten en hun geschiedenis. Het slavernijmonument aan de Rotterdamse Lloydkade – waarvan hier een afbeelding te vinden is:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e9/Rotterdam_kunstwerk_slavernij_monument.jpg – heeft de vorm van een gestileerd schip, met daarop vier slaven die de vrijheid tegemoet dansen. De eerste is volledig geketend, de laatste is al dansend volledig losgebroken. Zo wordt enerzijds uitgedrukt dat slaven nooit met hun ontmenselijking samenvielen, maar anderzijds dat ze toch maar onder dwang van Afrika zijn weggevoerd door onze voorouders. Ze zijn inmiddels vrij, maar hun vrijheid moest en moet nog altijd worden veroverd.

Bij gelegenheid van de onthulling van het Tilburgse slavernijmonument was het radioprogramma *5dagen* van maandag tot vrijdag in Tilburg. Ik was vanuit de Tilburgse universiteit uitgenodigd voor een gesprek over een ander standbeeld in de stad, dat vanwege de associatie met het slavernijverleden omstreden is geraakt. Het gaat om een beeld van de zalige Petrus (Peerke) Donders (1807-1887), waarvan hier een afbeelding te vinden is:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Tilburg_Donders.jpg. Donders geldt als apostel van Suriname en heeft zich in het bijzonder ingezet voor de melaatsen van de leprakolonie aan de Copename. Het gewraakte standbeeld beeldt hem staande met een kruis in zijn hand af, met aan zijn voeten een knielende zwarte man. Donders houdt zijn hand op diens hoofd. Er wordt gemeend dat dit beeld witte superioriteit en zwarte onderworpenheid verheerlijkt en dat het uit de openbare ruimte moet worden verwijderd. Ik heb eens in het *Brabants Dagblad* uitgelegd

waarom ik daar niet zomaar voor ben en werd gevraagd om in gesprek te gaan met Kenneth Cuvalay van Ubuntu United Front die het beeld van Donders weg wil hebben.

Het gesprek was niet bepaald gemakkelijk. Cuvalay had maar 'één doel: duidelijk maken dat Donders niet deugde en dat zijn beeld weg moet. Ik hoopte op meer openheid, maar wilde in ieder geval laten zien dat zijn interpretatie van de figuur van Donders en van het standbeeld eenzijdig is. Cuvalay ziet Donders als symbool van de Nederlandse onderdrukking, maar hij was een weversjongen die te arm was om een seminarieopleiding te betalen en deze als knecht werkend zelf verdiende. Cuvalay ziet kolonialisme, maar Donders was een katholiek in een kolonie van een protestants land dat missionering sterk ontmoedigde. Cuvalay ziet missionering als minachting voor de zwarte cultuur, maar Donders beschouwde zwarten als kinderen van God, evenzeer als witten, die daarom recht hadden op de verkondiging van wat hij beschouwde als de waarheid. Cuvalay ziet – zo heeft hij geschreven – Donders' hand op het hoofd van de zwarte man als het equivalent van de knie van de politiemans in de nek van Georg Floyd die hem deed stikken, terwijl het gaat om een zegen. Het feit dat een gelovige knielt voor het kruisbeeld in de hand van een priester, heeft niets te maken met zijn huidskleur. Vergelijkbare beelden zijn er met knielende witte bekeerlingen. Echt moeilijk werd het gesprek voor mij nadat ik zei dat ook veel Surinamers Peerke Donders vereren. Cuvalay antwoordde dat dit betekent dat zij het witte, koloniale perspectief hebben overgenomen. Waarmee hij elk van het zijne afwijkende standpunt al bij voorbaat irrelevant verklaarde en hij zijn ogen sluit voor de wijze waarop zwarten de christelijke geschiedenis mee vorm hebben gegeven en nog altijd geven.

Er zat historisch gesproken inderdaad christendom in de ketenen van de slaven, maar er zat eveneens christendom in de dans waarmee zij zich van deze ketenen bevrijdden. Voor dit eerste moeten wij als christenen boete doen, voor het tweede moeten wij dankbaar zijn.

Wij zouden een standbeeld als dat van Peerke Donders in Tilburg nu niet meer neerzetten. De verkeerde associaties liggen al te zeer op de loer. Maar moet het beeld weg? Het getuigt van een verleden dat wij niet ongedaan kunnen maken en waar wij verantwoordelijkheid voor moeten nemen. Ons slavernijverleden is niet een bescheiden weeffoutje in onze cultuur dat we kunnen herstellen, het is – om in de textielbeeldspraak te blijven – schering en inslag en er dus onlosmakelijk mee verbonden. Dat geldt ook voor de katholieke geschiedenis.

Het Peerke Donders Park (<https://www.peerkedonders.nl/>) dat zijn gedachtenis op allerlei manieren levend houdt, heeft een citaat waarin Donders zich nadrukkelijk tegen de slavernij keert, groot op het paviljoen gezet:

O, had men hier zooveel zorg voor het behoud en welzijn der slaven, als men in Europa voor de lastdieren heeft, dan zou het er beter uitzien. Wee! Wee!, Suriname in de grooten Oordeelsdag!! Wee! Wee! Ja, duizendmaal wee den Europeanen, den eigenaren van plantageslaven, den administrateurs, den directeurs en blank-officieren, die allen over de slaven heerschen!! Ongelukkig zij, die zich met het zweet en bloed verrijken van die arme slaven, die geen verdedigers vinden dan God!

Het is inderdaad een opmerkelijke tekst. Van hieruit echter suggereren dat Peerke in alle opzichten aan de goede kant van de geschiedenis heeft gestaan, vind ik niet erg

verstandig. Uit zijn brieven blijkt bijvoorbeeld dat Donders weinig respect had voor de zwarte religiositeit en daarover een taal bezigt die vanuit hedendaags perspectief problematisch is.

Donders was een kind van zijn tijd, van zijn opvoeding en milieu, van de op dat moment binnen de katholieke kerk heersende visie op andere religies. Daarmee is echter niet gezegd dat wat hij naar voren brengt niet erg zou zijn. In tegendeel.

Er zitten in de geschiedenis van de kerk tal van elementen die ons nu het schaamrood naar de kaken doet stijgen. Neem alleen al wat er over Joden en over vrouwen is geschreven en gezegd. Maar het is te makkelijk daar snel formeel afstand van te nemen. Dat lijkt te veel op zelffelicitering: gelukkig weten wij nu beter. Iets vergelijkbaar geldt voor de pijnlijke aspecten van de geschiedenis van ons land.

Mijn voorkeur heeft het ook de ongemakkelijke aspecten van ons verleden in beeld te houden. Lang heeft Nederland ontkend dat het een belangrijk aandeel had in de slavenhandel en dat slavenarbeid mede de bron van onze rijkdom is. Nu het langzaamaan erkend wordt, moeten we de schuld niet zo snel mogelijk afwentelen op vorige generaties en de sporen ervan vlug uitwissen. De christelijke traditie houdt ons voor dat wij erfgenaam kunnen zijn van kwaad dat wij niet zelf veroorzaakt hebben. Dat maakt ons verantwoordelijk om op een goede manier met deze erfenis om te gaan. Deel daarvan is de sporen ervan erkennen, een andere deel is er daadwerkelijk mee te breken. Maar daarvoor is het nodig om te weten hoe het ons heden beïnvloedt en zo ver zijn we nog lang niet.

Ik weet dat velen daar anders over denken, maar ik geloof niet zo in excuses. Wat wij nodig hebben is bekering. Voorwaarde daarvoor is gewetensonderzoek.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus